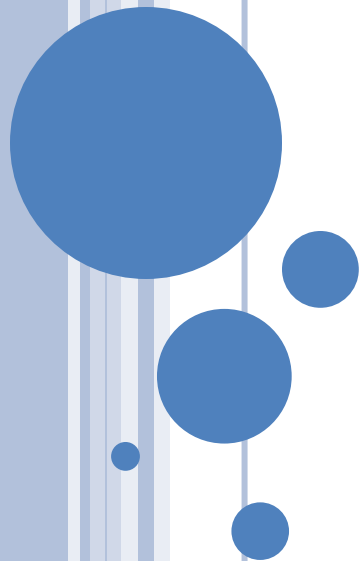

TRANSFORMACE ČESKOSLOVENSKÉ EKONOMIKY

SITUACE V ČESKOSLOVENSKU TĚSNĚ PŘED TRANSFORMACÍ

- Relativně stabilizované hospodářství, makroekonomická rovnováha,
- Blízkost západních trhů,
- Poměrně kvalifikovaná pracovní síla,
- Extenzivní růst → *hospodářská stagnace*
- Nevhodná ekonomická struktura → *orientace na těžký průmysl*
- Malá otevřenost ekonomiky, orientace na trhy RVHP → *vyloučení konkurenčního boje s vyspělými trhy*
- Státní vlastnictví → *nízká efektivita socialistických ekonomik*
- Nesamostatný bankovní sektor
- Nevhodné nebo žádné institucionální uspořádání
- Velké rozdíly v ekonomickém vývoji české a slovenské části

TRANSFORMACE X REFORMA

○ Reforma

- změna prvků systému, systém jako celek zůstává zachován

○ Transformace

- změna celého systému fungování ekonomiky (společnosti)
- transformace je nesmírně složitý proces, ve kterém je reálně nutno změnit samo uvažování (tržních) subjektů.

SPOR O CÍLOVÉ FORMY TRANSFORMACE

Tři hlavní názorové proudy:

1. Sociálně-tržní hospodářství: východisko – keynesiánství, smíšená ekonomika se silným státem – státní intervencionismus. Priorita – zaměstnanost.
2. Liberální hospodářství: co nejmenší stát, minimální státní zásahy. Priorita - nízká míra inflace.
3. „Třetí cesta“: posílení role trhu v rámci plánované ekonomiky, vytvoření konkurence mezi podniky, potlačení monopolizace, zrušení dotací neefektivním podnikům.

CO BYLO TŘEBA ZMĚNIT?

○ *Rychle bylo možné provést:*

- Cenovou liberalizaci,
- Liberalizaci zahraničního obchodu,
- Uvolnění možnosti zakládat nové podniky,
- Odstranění subvencí,
- Vznik kapitálových a finančních trhů,
- Legislativní zrovnoprávnění všech forem vlastnictví.

○ *Dlouhodobé úkoly:*

- Vybudování nového právního řádu,
- Změna soudního systému (zajistit vynutitelnost práva),
- Změna neformálních institucí (kupř. změna morálního stavu společnosti).

RYCHLOST TRANSFORMACE

○ 2 názorové proudy:

- Gradualismus X Šoková terapie

○ Šoková terapie (Jeffry Sachs, Václav Klaus)

- Předpokládala rychlou liberalizace trhů
- Musí být doprovázena stabilizačními opatřeními
- Hospodářský pokles je krátkodobým a nevyhnutelným nákladem transformace
- Nebezpečí ztráty momentu (politický kapitál – Balzerowicz)
- Konsolidace zájmových skupin (odborů)

○ Gradualismus

- Pomalejší tempo reformem s velkou úlohou státu
- Obávali se vysokých transformačních nákladů a narušení sociálního smíru

POSTUP REFOREM

- Gradualistický nebo šokový postup reforem (Stiglitz, Klaus),
- Liberální a institucionální přístup (Holman)
  - **Liberální strategie** prvotní je vytvoření tržních podnětů (liberalizace a transformace), které přispívají k vytvoření tržních institucí.
  - **Institucionální přístup**: prvotní je vytvoření institucí (formálních i neformálních), a následný vznik trhů.
- Neexistuje optimální strategie a vždy je nutno volit jen jednu z variant.

ZÁKLADNÍ TRANSFORMAČNÍ KROKY

○ Hlavní fáze transformace

- Liberalizace
- Stabilizace
- Privatizace
- Restrukturalizace

NEJVĚTŠÍ OBAVY REFORMÁTORŮ

- Nekontrolovatelný růst cen
  - Inflační mzdová spirála
  - Inflačně devalvační spirála
- Zneužití monopolní síly
- Rozvrácení platební bilance
- Potenciální extenzivní růst
- Řešení
  - Restriktivní HP
  - Ukotvení hospodářského systému prostřednictvím fixního směnného kurzu (transformační kotva)

PRVNÍ ROK TRANSFORMACE - 1990

- Rok přípravný – dílčí reformy
- Přijaty:
  - Scénář ekonomické reformy,
  - Zákon o soukromém podnikání
  - Zákon o akciových společnostech
  - Zákon o státním podniku

PRVNÍ ROK TRANSFORMACE - 1990

- vznik dvoustupňové bankovní soustavy,
- odstranění dotací (potravin) – uchování veřejné podpory → státní vyrovnávací příspěvek Kčs 140,-
- skok cen potravin + 24 % → ↓ poptávky
- ostatní zvýšení cen:
  - osobní železniční doprava + 100 %,
  - autobusová doprava + 30 %,
  - ceny benzínu a paliv + 100 %

PRVNÍ ROK TRANSFORMACE - 1990

○ Devalvace koruny

- česká koruna v průběhu roku 3x devalvována, (konec roku 1989 byl kurz 14,29 korun/USD, na konci roku 1990 již 28 korun/USD).
- důsledkem 1.transformační polštář - kurzový

○ Fixní kurz koruny

- nominální kotva ekonomiky – nízká inflace
- Přináší pozitivní inflační očekávání
- důležitý výběr koše měn (DEM, USD)

DRUHÝ ROK TRANSFORMACE - 1991

- **1.1.1991** – milník pro liberalizace cen a zahraničního obchodu.
- **Liberalizace cen**
  - stát se vzdal zásahů do tvorby cen (liberalizace 85 % cen) → ↑ cen (projev potlačené inflace)
  - kontrola cen zůstala u potravin, nájemného, vytápění, veřejné dopravy.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Podíl administrativně stanovovaných cen na CPI v %	27,9	18,3	17,9	18,1	17,4	17,4

DRUHÝ ROK TRANSFORMACE - 1991

○ Liberalizace cen

- důsledkem cenové liberalizace byly změny v relativních cenách a struktuře spotřeby.
- Nebezpečí inflačních spirál – restriktivní HP.
- Růst cen (1. pol. 1991) výrazně převýšil růst příjmů domácností → ↓ meziroční pokles reálných mezd (o více než 25 %)

→ **2. transformační polštář (mzdový)**

DRUHÝ ROK TRANSFORMACE - 1991

○ Liberalizace zahraničního obchodu

- Cílem bylo zvýšení nabídky pro domácnosti a firmy a tvorba konkurenčního tlaku na domácí monopoly
- Postupné uvolňování zahraničního obchodu
- Snížení cel na průměr 5%
- zavedení vnitřní směnitelnosti Kčs,
- zavedení dovozní přírážky 20 % (1992: 10 %, k 31.12.1992 zrušena)

STABILIZACE

- Cílem byl udržet pod kontrolou inflaci
- **Řešení:**
  - restriktivní trend HP (restrikce FP, MP, regulace mezd, ukotvení kurzu)
- **Fiskální politika**
  - Omezení (zrušení) dotací podnikům,
  - snížení nepřímých daní (o 10 %),
  - snížení dovozní příirážky
  - sjednocení daně z obratu (z 1500 sazeb na 4: 0, 12, 22 a 32 %)

STABILIZACE

○ Monetární politika

- zvýšení diskontní sazby z 4 % na 8,5 % (obdobně PMR)
- používání hlavně přímých nástrojů MP (úvěrové kontingenty, určení min. úrokových sazeb z depozit, refinanční úvěr, úvěrové limity),
- monetaristický transmisní mechanismus (cílování M2)

STABILIZACE

○ Mzdová regulace

- mimořádné daně v případě překročení stanovené hranice
  - ✓ zavedení k 1.1.1991, 1995 definitivně zrušena
  - ✓ používáno v případě, kdy mzdy rostly rychleji než produktivita práce
  - ✓ formální podmínka: Zákon ČNR č. 10/1993 – vláda může stanovit regulační a sankční opatření, pokud přírůstek nominálních mezd překročí o více než 5 % růst spotřebitelských cen.
- tripartitní vyjednávání

STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY

- Značné strukturální deformace
- Šoková terapie a rozpad trhů RVHP je pro podniky silným impulzem pro rozsáhlé strukturální změny (práce a kapitál se přesouvají do sektoru služeb).
- Změna komoditní struktury ZO (v počátcích transformace rostla váha výrobků s nízkou přidanou hodnotou – postupné zlepšování).
- Vysoká strukturální adaptabilita podniků

ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ UKAZATELE - HDP

- **Transformační recese** → pokles HDP (výchozí stav československé ekonomiky)
- Klaus: v době transformační recese „zmizela“ 1/3 průmyslu, 1/4 zemědělství a 1/5 HDP
- Změny HDP a spotřeby domácností (v %)

Parametry	1990	1991	1992	1993
HDP	- 1,2	-11,5	-3,3	0,6
Spotřeba domácností	6,7	-28,5	-15,5	2,9

HDP

○ Hlavní příčiny poklesu

- nevhodná (a nemoderní) strukturu hospodářství,
- mikrosféra nebyla připravena na tržní prostředí a konkurenci,
- nerovnováha mezi agregátní poptávkou a nabídkou.

○ Změny na straně nabídky

- Omezení (ukončení) poskytování dotací,
- Růst cen vstupů,
- Selhání managementu podniků,
- Kvalita a rozsah výroby
- Restriktivní hospodářská politika

HDP

Změny na straně poptávky:

1. **Změny v soukromé spotřebě** → pokles (propad reálných příjmů domácností o více než 26 % - nominální mzdy nerostly takovým tempem jako ceny, obavy z očekávaného nárůstu nezaměstnanosti).
2. **Změny v investicích** → pokles – silná nejistota podniků (zánik dotací, zhroucení východních trhů, omezení úvěrů).
3. **Změny vládních výdajů** → pokles: snaha o snížení role státu v ekonomice
4. **Změny v exportu** → negativní vývoj, přestože čistý export byl kladný.

NEZAMĚSTNANOST

- V roce 1990 byla 0,1%
- Odlišný vývoj v České republice a na Slovensku
- Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR a SR (%)

ROK	1990	1991	1992	1993
ČR	0,7	4,1	2,6	3,5
SR	1,6	11,8	10,4	14,4

FAKTORY SNIŽUJÍCÍ NEZAMĚSTNANOST V ČR

- Dobrá kvalifikační struktura
- fungující tripartitní jednání,
- aktivní vládní politika na trhu práce,
- geografická poloha,
- relativně malé procento pracovní síly zaměstnané v zemědělství,
- vysoce poddimenzovaný sektor obchodu a služeb
- odchod většiny seniorů po roce 1990 do důchodu ,
- odchod žen po roce 1990 ze zaměstnání do domácnosti,
- práce v zahraničí,
- práce v šedé ekonomice,,
- rozvoj individuálního podnikání,
- rekvalifikace nezaměstnaných,
- poměrně tvrdé chování státu vůči nezaměstnaným (podpora v nezaměstnanosti nízká a jen 6 měsíců)

INFLACE

- Inflační tlaky se projevily zejména na počátku roku 1991 – potlačeny díky restriktivní HP
- Po odeznění šoku stabilizace
  - relativně nízký převis poptávky nad nabídkou v době plánované ekonomiky,
  - nízká míra indexace,
  - restriktivní HP,
  - fixní směnný kurz.
- Další skokové zvýšení v roce 1993
  - Nový daňový systém (DPH – růst cen o cca 8,5%
  - Rozdělení Československa – měnová odluka

INFLACE

míra inflace v Československu (v %)

ROK	1990	1991	1992	1993
ČR	9,9	56,7	11,1	18,2
SR	10,4	60,6	10,2	23,0

PRIVATIZACE

- **Přechod od státního vlastnictví k soukromému**
- **Spory o rychlost privatizace**
  - Rychlá privatizace
  - Pomalá privatizace
- Privatizace centralizovaná x decentralizovaná
- **Formy privatizace v ČR**
  - Restituce
  - Malá privatizace
  - Velká privatizace

PRIVATIZACE

○ Rychlá privatizace měla

- Zabránit předprivatizační agónii
- Zabránit živelné privatizaci (Maďarsko)
- Zajistit efektivní restrukturalizaci podniků
- Je třeba splnit slib o rychlosti celého transformačního procesu a o rychlém dohánění vyspělých ekonomik daný veřejnosti

- Rychlá privatizace představovala potenciální nebezpečí výběru špatného vlastníka, který se mohl ukázat horší než stát

PRIVATIZACE

○ Pomalá privatizace

- Je více času nalézt vhodného vlastníka
- Spočívala v komercializace státních podniků (převod na a.s.), státní agentura by vykonávala vlastnická práva a kontrolu a prováděla základní restrukturalizaci
- Zvládne stát tak náročný proces?

PRIVATIZACE

○ Decentralizovaná

- SP přeměňovány na akciové společnosti (stát ztrácí kontrolu nad prodejem akcií)
- V Maďarsku „spontánní privatizace“
- V Polsku „divoká privatizace“

○ Centralizovaná privatizace

- Privatizační proces pod kontrolou státu (zákony, vláda)
- Manažeři se o „své“ podniky ucházejí v konkurenci
- Možnost volby strategie a rychlosti privatizace (rychlý průběh)

RESTITUCE

- **Proces, ve kterém stát navrácí neprávem získaný majetek původním majitelům**
- navrácení pouze toho majetku, který byl zabaven až po komunistickém puči 1948,
- omezení jen na čs. občany, ve speciálních případech na církve.
- **Hodnota celkově navráceného majetku:**
  - Holman: 25 mld. Kč,
  - Dyba a Švejnar: 3 – 4 mld. Kč,
  - Kotrba: 75 – 125 mld. Kč

MALÁ PRIVATIZACE

- Leden 1991; proces, při kterém byly v aukcích vydraženy (většinou) malé provozovny služeb (restaurace, opravny) nebo obchody.
- Veřejné aukce – okresní a místní privatizační komise.
- V případě nezájmu → Holandská dražba - snížení vyvolávací ceny (v prvním kole až o 50 %, ve druhém až o 20 %).
- V úvodním kole jen tuzemský kapitál, v opakované dražbě i zahraniční kapitál.
- Poslední dražby se uskutečnily na konci 1993 s tím, že většina aukcí proběhla v 1991 a 1992.

VELKÁ PRIVATIZACE

- V ČSFR proběhla ve 2. vlnách
- **Cíle:**
  - Zvýšení efektivity hospodářství jako celku,
  - Rozbití monopolních struktur na trhu,
  - Vytvoření tržního řádu,
  - Zásadní zlomení moci komunistického státu,
  - Omezení doby tzv. předprivatizační agónie,
  - Překonání odporu zájmových skupin v podnikové sféře i ve státním aparátu.

FOND NÁRODNÍHO MAJETKU

- Zřízen v roce 1991
- Fond (FNM) realizoval privatizaci a inkasoval výnos
- Fond *neměl* pravomoc rozhodovat o způsobu provedení privatizace, tu mělo Ministerstvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci
- Fond neměl ambice o majetek pečovat a restrukturalizovat jej
- Po ukončení masové privatizace fond realizoval klasickou privatizaci – soutěže, veřejné dražby apod.
- Činnost Fondu byla ukončena 2005

METODY VELKÉ PRIVATIZACE

- Kuponová metoda.
- Veřejné aukce – jediným kritériem výběru byla cena.
- Veřejné soutěže – tender – vícekritériální metoda. Využití zejména v případech malých podniků.
- Přímý prodej předem určenému vlastníkovi – bez veřejné soutěže. Přímé prodeje musely být schváleny vládou.
- Transformace podniků na a. s. a prodej akcií.
- Bezúplatný převod majetku (městům, obcím, fondům sociálního pojištění, restituentům) – týkalo se kupř. obytných domů, mateřských škol apod.
- Dočasné ponechání ve FNM.
- Použití zaměstnaneckých akcií (max. 10 % privatizovaného majetku).

KUPÓNOVÁ METODA PRIVATIZACE

- Autoři: D. Tříška, T. Ježek, V. Klaus
- Cíl: rychlý převod vlastnických práv tak, aby restrukturalizaci podniků mohli provést až noví vlastníci.
- **Další cíle:**
  - Nastolení pozitivního vztahu obyvatel k tržní ekonomice a získání zkušeností, jak v ní žít.
  - Rychlý převod majetku a omezení předprivatizační agonie,
  - Spravedlivé rozdělení majetku mezi obyvatele,
  - Zlomení odporu zájmových skupin v podnikové sféře i ve státním aparátu,
  - Zabránění spontánní privatizaci

KUPÓNOVÁ METODA PRIVATIZACE

○ Jednotlivé fáze:

- Registrace investičních privatizačních fondů,
- Registrace účastníků (český občan, 1 035 Kčs – 1000 bodů – DIK),
- DIKům i Fondům jsou nabídnuty seznamy nabízených podniků se základními údaji o podniku,
- Nulté kolo privatizace – občané mohli svou kupónovou knížku (její část) svěřit investičním privatizačním fondům,
- Průběh jednotlivých dalších kol kupónové privatizace.

KUPÓNOVÁ METODA PRIVATIZACE V ČÍSLECH

1. vlna

- začátek - listopad 1991, konec – 31. 1. 1993
- 72 % všech kupónů připadlo fondům.
- Neprodáno zůstalo 7,2 % akcií a 1,2 % bodů nebylo využito.

2. vlna

- probíhala již jen v ČR;
- začátek – říjen 1993, konec 31. 12. 1994
- 63,5 % všech kupónů připadlo fondům
- Neprodáno zůstalo 3,6 % akcií a 0,6 % bodů nebylo využito.

POZITIVA KUPÓNOVÉ PRIVATIZACE

- Rovné podmínky pro všechny občany,
- Vysoce transparentní proces,
- Umožnění privatizace i v situaci nedostatečných národních úspor,
- Privatizace bez zatížení majetku úvěrem,
- Ocenění podniků na trhu – cena se vytvářela jako důsledek střetu nabídky a poptávky,
- Vznik burzy a kapitálových trhů,
- Zainteresovanost obyvatel na celém procesu transformace.

NEGATIVA KUPÓNOVÉ PRIVATIZACE

- Obyvatelstvo nebylo na proces privatizace připraveno,
- Metoda nepřinesla do podniků nový kapitál,
- Metoda nepřivedla do podniků nový management,
- Dluhová privatizace by byla vhodnější (peníze na privatizaci měla půjčovat vláda),
- KP vedla k roztržitému vlastnictví,
- V důsledku kupónové privatizace (KP) vznikl deformovaný pohled na kapitálový trh a investiční fondy,

NEGATIVA KUPÓNOVÉ PRIVATIZACE

- KP vedla ke špatné vlastnické struktuře (vznikaly vlastnické propletence – dcery, vnučky, které pak často vlastnily matku; v některých případech byla na vrcholu pyramidy banka. Banky byly polostátní → vzniklo rekombinované vlastnictví (bankovní socialismus) → nabyvatelé se nechovali jako skuteční vlastníci
- Metoda kupónové privatizace nenalezla skutečné vlastníky, ale pouze vlastníky první. Následně proto muselo dojít k tzv. III. vlně privatizace, kdy se vlastnictví koncentrovalo (po roce 1995),

ALTERNATIVY KUPÓNOVÉ PRIVATIZACE

- Přímý prodej tuzemskému investorovi
- Přímý prodej zahraničnímu investorovi
- Spontánní privatizace - převzetí podniků manažery.
- Hromadné uplatnění zaměstnaneckých akcií (M. Zeman) – systémy zaměstnaneckých akcií v USA.

Děkuji za pozornost a přeji
hezký den

